

Tragische liefde tijdens de Gentse opstand (1381): een romantische fantasie

Octave Delepierre

Vertaling en commentaren: Herbert De Vleeschhouwer

Uit: Octave Delepierre (1845). *Old Flanders, or popular traditions and legends of Belgium*, London.

In 1845 publiceerde Bruggeling Octave Delepierre, op dat moment Belgisch consul in Engeland, in het Engels een volbloed romantisch verhaal over de liefde van een jong Gents koppel, Ethelinde en Engelran. Dat zag zijn droom gedwarsboomd door de sinistere liefdesrivaal Gerard de Moor, eveneens Gentenaar. De dramatische ontknoping komt er in Brugge waar de Gentenaars na hun overwinning op het Beverhoutveld (1382) de verslagen Vlaamse graaf Lodewijk van Male en zijn Brugse bondgenoten achterna zaten. De edelmoedige Engelran en zijn lieflijke Ethelinde worden beiden doodgestoken door de gruwelijke rivaal.

Gedurende lange tijd hielden de opstandige Witte Kaproenen (afb. 1) de stad Gent in hun greep (1). Graaf Lodewijk van Male had alle mogelijke middelen gebruikt om de verschrikkelijke onlusten te bedwingen, maar de rivaliserende steden vonden steeds nieuwe voorwendsels om de oorlog te herbeginnen. Bloedige conflicten werden uitgevochten tussen Gentenaars en Bruggelingen die de kant van hun soeverein hadden gekozen.

Om een einde te stellen aan het tumult, sloeg de graaf het beleg voor de stad Gent en deed hij alle bevoorradingslijnen blokkeren. Al snel deed gebrek aan voedsel zich voelen. Om hongersnood te vermijden, probeerden de Gentenaars vrede te bekomen. Filips van Artevelde, die ze gekozen hadden als hun leider, trok met twaalf afgevaardigden naar de graaf in Doornik, maar hij slaagde niet in zijn missie. De voorraden verminderden snel. Door de voortdurende strubbelingen die jarenlang aanhielden, werd de landbouw volledig ver-

waarloosd, en in de omgeving van Gent zag men slechts barre en overstroomde vlakten.

Afb. 1. Witte Kaproenenplein aan de Gebroeders De Smetstraat, Rabot, te midden grote sociale wooncomplexen (foto 2019). Tot in de jaren 1960 was dit de locatie van de slecht befaamde grote beluiken van de 'Kirkstroate' (de toenmalige Kerkstraat).

Het was te midden van deze tribulaties dat het hier verhaalde gebeuren zich afspeelde. Probeer je de volgende scène voor te stellen.

‘De diepste stilte heerste in de Gentse straten. Het was na middernacht. Geen enkel voorteken wees op wat er te gebeuren stond op de volgende dag, de eerste van de meimaand 1381 (2). Een man in een donker gekleurde mantel, de jonge Engelran van Borsele, stond voor een zeer hoog huis in de schaduw van de Sint-Baafs, de woning van zijn geliefde Ethelinde van Steenhuyse (3). Hij leek met groot ongeduld te wachten, de ogen standvastig gericht op een klein geruit venster. Hij had niet door dat hij bekeken werd door een persoon in het portaal van de kerk, die meer een standbeeld leek dan een man. Zo groot en totaal bewegingsloos, stond hij daar. Het was Gerard de Moor, bijgenaamd de reus. Hij was al lang jaloers op Engelran, aan wie de hand van Ethelinde beloofd was.

Gezien de jonge man de volgende dag ten oorlog moest vertrekken, wou hij afscheid nemen van zijn geliefde. Het venster werd snel geopend en een fijn handje kwam door de ijzeren staven tevoorschijn. De minnaar kon zijn passie voor de mooie Gentse naar voor brengen. “Luister naar mij,” fluisterde hij. “Onze ouders gaan enkel akkoord met onze liefde als de vrede terug binnen deze muren woont. Artevelde zal een wanhopige poging ondernemen. Hij

moet veroveren of sterven, en ik kan niet langer bestaan zonder jou. We worden bedreigd door honger, en de dappere leider die we gekozen hebben, wil naar Brugge trekken om graaf Lodewijk gevangen te nemen. Zo hoopt hij een gunstige regeling voor Gent te bekomen. We verkiezen eerder in het gevecht te sneuvelen dan als lafaards van honger om te komen. Geef mij, ik smEEK u, een teken van liefde, dat mij als een talisman tegen het gevaar zal beschermen.”

Afb. 2. De slag op het Beverhoutveld zoals voorgesteld op een 15de-eeuwse uitgave van de ‘Chroniques...’ van Jean Froissart (Berlijn, Staatsbibliotheek; hier overgenomen uit ‘Gent. Een stad van alle Tijden’). De Gentenaars zijn herkenbaar aan de zwarte vlaggen met witte leeuw.

Ethelinde deed haar sjaaltje af, waarop ze een traan liet vallen en maakte het vast rond de hals van haar minnaar. “Nu, ik wil dat je me belooft dat ...” voegde hij toe, maar hij werd onderbroken door een schreeuw “Vlucht, liefste Engelran, onze vijand luistert mee”! Bij deze woorden speurde de jonge strijder in het rond, maar zag slechts de schaduw van de kerkmuren. Het venster werd haastig gesloten en zijn instinct dreef hem naar het spoor van het mysterieuze personage waarvoor zijn geliefde had gealarmeerd. Hij volgde met

haastige stappen het spoor van de spion al roepende “Ongelukkige Gerard, ongeluk zal je overkomen als je mij verder achtervolgt. Ik veracht je, haat je en ik zal het je doen berouwen.” Maar helaas, de vurige jonge man wist niet hoezeer hij een vijand moest vrezen die sinds lang onverzoenbare wraak koesterde en enkel wachtte op de beste gelegenheid om die op de minst menselijke en meest wrede manier uit te voeren.

De volgende dag verliet Artevelde Gent met vijfduizend van zijn meest overtuigde mannen, en met zes karren vol brood en wijn, zodat er nog weinig voorraden in de stad overbleven. Ze sloegen hun kamp op in Beverhout bij Brugge (4). Elke strijder had het Vlaamse “Helpt Godt” op de mouw geborduurd. Het toeval wilde dat de Bruggelingen toen kermis vierden ter gelegenheid van de jaarlijkse processie van het Heilig Bloed (5). Ze waren gewaarschuwd over de aankomst van de Gentenaren maar besteedden er weinig aandacht aan. Hun bondgenoot de graaf lachte er zelfs mee: ze moeten wel heel dapper zijn om zich op te geven voor een slachtpartij in plaats van te sterven van de honger.

De jonge Engelran stond aan het hoofd van een afdeling en had gemengde gevoelens van vreugde en woede toen hij zag dat Gerard de Moor kans had gezien tussen zijn mannen plaats te nemen. Ondanks de antipathie en haat die in hun geesten woedde, gebeurde het door toeval of bewust, dat ze steeds weer in elkaars buurt waren, als twee arenden die ernaar uitkijken elkaar te verscheuren.

Toen de processie ten einde was, overtuigden de Bruggelingen de graaf om hen in slagorde voor de vijand op te stellen. Ze twijfelden er niet dat ze een snelle overwinning zouden halen. Heulaert van Poucke, toen gouverneur van Brugge, adviseerde de graaf binnen de versterkte stad te blijven en geen gevecht in open veld aan te gaan, zeker als hij was dat de Gentenaren na een viertal dagen van honger zouden omkomen of de belegering zouden afbreken. Dit doordacht advies werd niet gevolgd. Veel Bruggelingen hadden flink wat wijn gedronken, zoals meestal gedurende de feestelijkheden (6). De meest ruwe en vechtlustige compagnieën waren die van de slagers, de vishandelaars, de makelaars en de smeden. Allen riepen dat ze binnen het uur als overwinnaars zouden terugkeren.

Ongeveer veertigduizend Bruggelingen haastten zich de poorten uit, maar ze werden verslagen door de Gentenaren die hen op het Beverhoutveld opwachten (afb. 2 en 3). De graaf was niet langer in staat de overmoed van zijn volk te beheersen en hij trok de stad uit met achthonderd edelen te paard en dui-

zend voetsoldaten. Hun tegenstanders hadden net de laatste orders gekregen, toen van Borsele de Bruggelingen in het vizier kreeg. Hij keek aandachtig en zag niet dat de Moor naderde. Hij werd door angst gegrepen toen hij deze zacht gesproken woorden hoorde “Als je gedood wordt, zal ik het nieuws brengen aan je Ethelinde”. Hij draaide zich om en zag de duivelse lach van zijn rivaal. “Lafaard”, antwoordde hij, “ik begrijp je, heb de moed mij te volgen in de slag die plaats zal hebben en laten we onze twist eervol beëindigen.”

Afb. 3. Beverhoutsplein bij Sint-Jacobs, tot 1942 Kleine Botermarkt (foto 2019).

Maar de gewelddadige de Moor, had zich al zonder antwoord te geven naar het midden van de compagnie gehaast. Niet dat hij schrik had van een dodelijke strijd, maar zo zou hij des te beter van de wraak genieten die de dood van de uitverkoren minnaar hem zeker zou bezorgen. De Gentenaars plaatsten zich voor hun vijanden, die de zon in het gezicht hadden. De overmoed van de Bruggelingen bracht hen er toe zonder orde aan te vallen, zo dat ze snel in kleine afzonderlijke eenheden verdeeld werden. Ze vochten ongeordend terwijl de compacte massa Gentenaren hun gemakkelijk de baas kon en slechts de weglopers moest achtervolgen.

Gezien de edelen geen ondersteuning meer kregen, konden ze geen weerstand opzetten en ze werden zodanig uiteengedreven dat de graaf naar de stad moest terugkeren, slechts gevolgd door veertig aanhangers. Hij beval de poortwachter, op straf van dood, om alle vluchtelingen naar het grote plein te sturen, waar ze een kleine groep zouden vormen die de stad kon verdedigen. Maar te

midden van de actie, achtervolgden de veroveraars de Bruggelingen tot binnen de stadspoorten en doodden allen die weerstand boden. De compagnieën van de bontwerkers, wevers en wolhandelaars die lang strijd leverden met de slaggers, vishandelaren en makelaars, zagen dat ze aan het verliezen waren en ze trokken om twaalf uur 's nachts naar het plein om met de Gentenaren te onderhandelen.

Kort daarna slaagde de graaf er toch in zijn mannen voorafgegaan door een groot aantal toortsdragers te verzamelen bij de St Amandsstraat. Hij meende met die troep de vrienden van Filips van Artevelde te verrassen, maar de Gentenaar was er klaar voor. "Strijdmakkers", riep hij, toen hij de graaf naar zich toe zag komen, "Zie hoe hij zich komt overgeven, hij zal ons niet ontsnappen! We zullen hem als gevangene naar Gent leiden waar we hem onze voorwaarden tot vrede kunnen dicteren".

De gevechten begonnen en al gauw bleek dat de graaf zou verliezen. Hij beval zijn aanhangers alle toortsen te doven en zich te verspreiden. Hijzelf schoot een klein rokerig en vuil huisje binnen nabij de St Amandskapel waar een arme vrouw woonde die aalmoezen kreeg van het prinselijke hof. Middenin de kleine kamer waar hij zijn toevlucht zocht, brandde een turfvuurtje, en met behulp van dat flikkerend schijnsel kon hij een trap zien die naar een zolder leidde waar de kinderen sliepen (7).

Lodewijk maakte zich kenbaar: "Ik ben uw heer de graaf van Vlaanderen. Ze achtervolgen me, wil je mij helpen, of ga je me overleveren in de handen van mijn vijanden?". De verraste vrouw herkende hem en beloofde hem haar hulp. "Sire, klim naar boven en verberg je onder het bed waar mijn kinderen slapen". Dat deed de graaf terwijl de vrouw plaatsnam bij het vuur en haar baby op schoot nam alsof er niets gebeurd was. Vlak daarna stormde de Moor aan het hoofd van acht of tien halfdronken Gentenaren de woning binnen, tierend dat ze de graaf hadden gezien en dat ze hem zouden hebben, dood of levend. "Stilte", zei de bewonderenswaardige vrouw, "mijn kinderen slapen hier, maak ze niet wakker. Het is waar dat de graaf hier was, maar ik heb hem onmiddellijk weggestuurd."

"Je liegt" onderbraken de Gentenaars haar. "We hebben je huis niet uit het oog verloren en je bevende stem verraadt je". Een van de Gentenaars nam een kaars en beklom de ladder, hij stak zijn hoofd boven de zoldervloer en zag slechts het kleine bed waar de kinderen sliepen. Hij keek overal om zich heen, hoog en laag, en zei tegen zijn makkers "We gaan, we verliezen onze tijd, de vrouw sprak de waarheid, hier is niemand". "Ik ben zeker van wat ik zag", zei

de Moor, “de graaf is hier ergens verborgen, maar geen probleem, we blijven hier tot de vervloekte man is gevonden, geef ons te drinken, voor mij en mijn vrienden!”.

Helaas, zei de vrouw, hoe kan ik jullie te drinken geven als ik zelfs niets heb voor het avondeten. ”Aha, je weigert van ons te bedienen! Wel beste vrienden, “, zei de Moor, “grijp de kinderen , haal ze uit hun bed en brand hun voeten, bij dit vuur, tot ze ons vertelt waar ze de graaf houdt”. Bij dit barbaars bevel, dat de Gentenaars zich zouden uit voeren, repte de ongelukkige vrouw zich naar de deur en schreeuwde uit alle macht “Moord! Help!”

Een man in een mantel met zijn hoed over zijn gezicht, naderde en trok het huisje binnen om de oorzaak van het lawaai te onderzoeken. Een van de moordenaars had het kleinste kind al vast, maar de vreemdeling greep krachtig zijn arm, wierp zijn mantel af, en riep hen met autoritaire stem ter verantwoording. Het was Engelran van Borsele. Bij het zien van Engelran, schenen de ogen van Gerard de Moor als vurige kooltjes. “Met welk recht”, riep hij, “kom je hier orders geven, je bent niet langer onze baas, het gevecht is gedaan. En trouwens, deze mannen staan onder mijn bevel, niet onder het jouwe”.

“Ellendeling, denk je dat je misdaden mag begaan, nu er geen vijanden meer te bevechten zijn? Neen, als ik niet langer het bevel voer, heb ik nog mijn zwaard en een gerechtvaardigd doel en jij, als je enig eergevoel hebt, stuur deze mannen weg en volg mij. Het is niet alleen het dispuut van vandaag dat we moeten vereffenen, gezien het lot ons telkens samenbrengt, zullen de wapens het moeten beslechten.”

Toen kreeg Gerard een ingeving. Zijn wenkbrauwen knepen samen, en hij beval zijn mannen op hem te wachten in de Sint-Antoniusherberg en hij daagde Engelran uit hem te volgen. De arme vrouw die haar kind terug in het bed gelegd had, zag dat de hoofdmannen naar buiten gingen, en ze liep achter de genereuze vreemdeling om haar dankbaarheid te betuigen. Maar voor ze deur kon bereiken, hoorde ze een schreeuw en een lichaam viel zwaar op haar drempel. Ze zag dat het haar bevrijder was. De moordenaar vluchtte, met een sjaal in de hand, die heen en weer zwaaide in de wind.

Met de hulp van de graaf die zijn schuilplaats uitkwam, droeg ze de ongelukkige van Borsele het huis in, sloot de deur en probeerde het bloed van de wond te stelpen. Maar de dolk had het hart bereikt en Engelran, slachtoffer van de meest oneerbare en laffe daad, blies zijn laatste adem uit. De graaf sprak de vrouw zijn dankbaarheid uit omdat ze op gevaar van haar eigen leven en dat

van haar kinderen, het zijne gered had. Hij vertrok door de Zilverstraat en de begraafplaats naar het Minnewater. Daar kon hij uit de stad ontsnappen in een kleine vissersboot. Hij nam de weg naar het Sint-Michielsgehucht, waar hij een armzalig ongezadeld paard vond, waarmee hij via Roeselare naar Rijsel vluchtte.

Vijftien dagen na deze gebeurtenis, naderde een lijkwagen prachtig omringd door plechtstatige zorg, de kerk van Sint Baafs te Gent. De talrijke rouwenden, en de wapens die aan hun toortsen hingen, gaven aan dat deze droevige teraardebestelling een persoon van hoge rang betrof. De kroon van witte bloemen, geplaatst op de kist, wees er op dat de dode een jonge maagd was. De mensen verhaalden vreemde dingen rond deze dood, sommigen zeiden dat de verloofde van de maagd, jaloers dat zij een ander verkoos boven hemzelf, op een avond in haar kamer kwam en haar neerstak. Anderen die beweerden beter geïnformeerd te zijn, gaven weer dat de geliefde door de rivaal vermoord was, en dat die de maagd de bebloede sjaal gebracht had, het liefdesteken, eens aan haar minnaar gegeven. Trots op zijn misdaad had hij haar de keus gegeven tussen zijn hand of de dood.

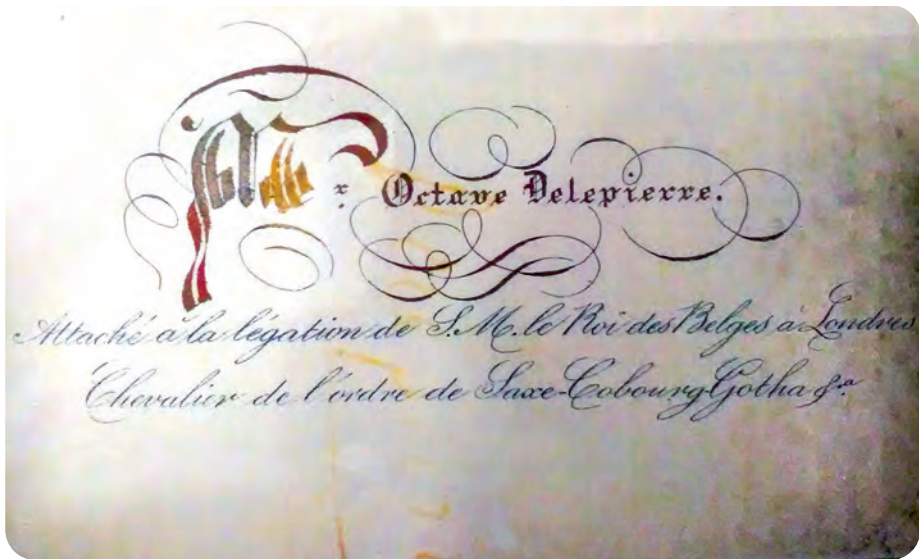
De lezer heeft ongetwijfeld geraden dat het de begrafenis betrof van het tweede slachtoffer van de verachtelijke Gerard de Moor, de jonge en aanbiddelijke Ethelinde van Steenhuyse.’

Nawoord: auteur en verhaal gekaderd

Joseph-Octave Delepierre (1802-1879), geboren te Brugge, zoon van een Franse belastingontvanger en getrouwd met de Engelse Emily Napier, behaalde het diploma in de rechten aan de universiteit van Gent (1824). Ten tijde van de publicatie was hij consul van België in Engeland. Hoewel het hier om een driehoeksverhouding gaat met een jaloezse rivaal, lijkt de setting enigszins op die van de Shakespeariaanse ‘Romeo en Julia’. Het balkon van Verona is vervangen door een getralied venster van een patriciërshuis in het Gentse stadscentrum. Ook hier worden de geliefden voortijdig onderbroken. Het sjaaltje is dan weer een typisch middeleeuws hoofs gebaar vergelijkbaar met de zakdoek in het strijdperk gooien.

Hoewel amper bekend, was Delepierre (afb. 4) een pionier in de vaderlandse letteren met de eerste uitgave (in het Frans) van het beroemde door Galbert van Brugge in het Latijn geschreven verhaal van de moord op Karel de Goede. Hij zou aan de basis gelegen hebben van zowel ‘De Leeuw van Vlaanderen’ van Hendrik Conscience als van ‘La Légende de Thyl Ulenspieghel’ door

Charles de Coster. De hier gepubliceerde melodramatische geschiedenis staat inderdaad dicht bij die van Consciences 'Leeuw': een historische insteek, veel actie, 'goed' en 'kwaad' tot bijna karikaturale uitersten verheven. Meer nog: de Jacob van Artevelde door Conscience gepubliceerd in 1849, enkele jaren na Delepierres verhaal, bevat eveneens een Romeo en Juliahistorie. Die is wel meer typisch Shakespeareaans: de ongelukkige hoofdrolspelers behoren tot twee rivaliserende groepen, de wevers en de volders. Maar voor de rest is de flutvertelling zo mogelijk nog straffer bij de haren getrokken.

Afb. 4. Geporseleind naamkaartje van de auteur.

De graaf in deze historie uit 1381 (1382) is uiteraard niet Robert de Béthune, alias de Leeuw van Vlaanderen, maar diens achterkleinzoon Lodewijk van Male. De familienamen van Borsele en van Steenhuyse bestonden in die periode, zij het misschien niet in Gent. Gerard de Moor, zoon van Geraard de Duivel en kleinzoon van Zegher, stierf einde dertiende eeuw. Hij wordt hier een eeuw later nog maar eens als slechterik opgevoerd. Ethelinde is als adellijke middeleeuwse vrouwen naam eerder van Hoogduitse oorsprong dan Vlaams. De voornaam Engelran komt meer voor als Engelram. Het is de Nederlandse versie van het Franse Enguerrand. Die naam was goed gekend in Engeland. Barbara Tuchman nam als hoofdpersoon Enguerrand/Engelram VII van Coucy in haar bestseller 'De waanzinnige veertiende eeuw'. De oorzaken

van het conflict tussen Brugge en Gent, onder andere de voorgenomen waterverbinding van de Leie met Brugge, de rol van de Witte Kaproenen en de slag op het Beverhoutveld staan sinds jaar en dag beschreven in de algemeen verspreide literatuur.

Literatuur

Demuyne, R. (1951). De Gentse oorlog (1370-1385), oorzaken en karakter. In: *Handelingen der Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*. Vol. V, p. 305-318.

Fris, V. (1930). *Histoire de Gand*, tweede druk, De Tavernier, Gent, p. 81-87.

Froissart, J., *Chroniques (1325-1400)*. Boeken I en 2. In de uitgave *Le Livre de Poche*, p. 849-869.

Hermans, Th. (2012). Old Flanders, Octave Delepierre en het vertalen. In: KANTL. *Verslagen & Mededelingen*, vol. 122 nr. 1, p. 39-104.

Holsters, A. (1979). Moord en doodslag tijdens de Gentse opstand (1379-1385). In: *Handelingen van de Maatschappij voor Geschiedenis en Oudheidkunde te Gent*, Nieuwe reeks, deel XXXVII, p.

Vandermaesen, R., Ryckaert, M., Coornaert, M. (1979). De Witte Kaproenen. In: *Kultureel Jaarboek Oost-Vlaanderen*. Nieuwe reeks, nr. 10, pp. 117.

Noten

- 1 Kaproen is het Middelnederlandse equivalent van chaperon (kapje).
- 2 Delepierre verwijst hier naar de *Abrégé Chronologique de Flandre* die strekt vanaf Boudewijn, gezegd met den IJzeren Arm, tot Karel II, Koning van Spanje, uitgegeven door André Joseph Pancoucke in 1762 te Duinkerken door zijn schoonvader de Boubers, later uitgever te Brussel. Men kan het volledige verhaal lezen op <https://books.google.be/books?id=2FhbAAAAQAAJ>. De hier aangehaalde getallen en data komen ermee overeen. Maar de feiten hadden in het echt plaats op 5 mei 1382, dus een jaar later.
- 3 De auteur geeft aan (in 1845) dat de Sint-Baafs in 1381 (en 1382...) de Sint-Janskerk was, maar dat hij de huidige naam gebruikt om de locatie duidelijk te plaatsen voor de lezer. Die naamgeving is hier zo gelaten om verwarring te vermijden.
- 4 Heideveld aan de grens van Beernem met Oostkamp en Assebroek.
- 5 Delepierre voegt voor de Engelstalige lezer hier het verhaal van het Heilig Bloed en Diederik van den Elzas toe.
- 6 De Bruggelingen trokken in feestroes ten strijde: ‘door den dranck bevangen (...), gelijk in diergelycke feesten dikwils gebeurt’ (Custis, R., 1765, *Jaer-boecken der Stadt Brugge*. Tweede druk, deel 1, p. 426).
- 7 Deze scène is bijna woordelijk overgenomen uit de *Chroniques* van Jean Froissart, p. 863-864 in de uitgave *Livre de Poche*. Ook te lezen op het internet.